

HUMAN
RIGHTS
WATCH

ATT SÖKA SKYDD

Ensamkommande barn i Sverige

Att söka skydd

Ensamkommande barn i Sverige

Copyright © 2016 Human Rights Watch

Med ensamrätt.

Tryckt i Förenta staterna

ISBN: 978-1-6231-33627

Omslag av Rafael Jimenez

Human Rights Watch försvarar de mänskliga rättigheterna i hela världen. Vi utreder brott mot dessa rättigheter noggrant, sprider våra slutsatser till en stor publik och pressar makthavare att respektera rättigheterna och garantera rättvisa. Human Rights Watch är en oberoende, internationell organisation som ingår i en aktiv rörelse med målet att värna om människans värdighet och främja mänskliga rättigheter för alla.

Human Rights Watch har medarbetare i över 40 länder och kontor i Amsterdam, Beirut, Berlin, Bryssel, Chicago, Genève, Goma, Johannesburg, London, Los Angeles, Moskva, Nairobi, New York, Paris, San Francisco, Stockholm, Sydney, Tokyo, Toronto, Tunis, Washington DC och Zürich.

Mer information finns på vår webbplats <http://www.hrw.org>

JUNI 2016

ISBN: 978-1-6231-33627

Att söka skydd

Ensamkommande barn i Sverige

Inledning	1
Rekommendationer	5
Till den svenska regeringen	5
Till Barnombudsmannen.....	5
Till svenska kommuner	6
Metodik	7
I. Brister i omsorgen	9
II. Långdraget asylförfarande	17
III. Brister i boendesituationen	21
IV. Brister i systemet med gode män.....	27
Tack.....	32

Inledning

Under 2015 sökte fler än 35 000 ensamkommande barn asyl i Sverige. Detta är en stor ökning jämfört med tidigare år.¹ De flesta kom från länder där de riskerade att utsättas för våld och förföljelse, Afghanistan, Syrien, Somalia, Eritrea, Irak och Etiopien. Omkring hälften har inte fyllt 15 år och 2 847 är flickor. Dessa barn reste till Europa ensamma eller kom ifrån sina familjer under resan. De har ofta utsatts för traumatiska upplevelser och våld.

Sverige har en lång tradition när det gäller att ge människor som behöver internationellt skydd en fristad, och ett välutvecklat system för att ta emot ensamkommande asylsökande och migrerande barn.

Svensk lagstiftning överensstämmer på det hela taget med internationella normer. Ensamkommande barn interneras inte i Sverige. Enligt lag har de samma rätt till utbildning som andra barn. Kommunerna ansvarar för att tillhandahålla bostäder, hälso- och sjukvård och utbildning och utser en god man som tar till vara barnets intressen. Migrationsverket utser offentliga biträden för alla asylsökande barn.

Detta system sattes emellertid under press när tiotusentals barn anlände under 2015. I denna rapport, som bygger på studier utförda av Human Rights Watch i Sverige mellan den 25 januari och den 8 februari 2016, framhåller vi viktiga brister i systemet. Till följd av dessa brister får en del barn inte den vård och omsorg de behöver och har rätt till.

Human Rights Watch fann för det första att vissa barn, också en del som hade utsatts för sexuellt våld, inte hade genomgått ordentliga hälsokontroller eller fått psykisk eller fysisk vård. Trots att barnen enligt svenska lagar och bestämmelser har rätt att genomgå fysiska och mentala hälsokontroller och att få sina vårdbehov tillgodosedda visar våra studier att detta inte alltid är fallet.

¹ Siffrorna bygger på statistik från Migrationsverket. Migrationsverkets "Inkomna ansökningar om asyl, 2015" den 1 januari 2016, <http://www.migrationsverket.se/download/18.7c00d8e6143101d166d1aab/1451894593595/Inkomna+ans%C3%B6kningar+om+asyl+2015+++Applications+for+asylum+received+2015.pdf> (hämtad den 20 april 2016).

Några pojkar sitter tillsammans med en tolk i vardagsrummet i ett gruppboende för ensamkommande barn i Göteborg. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

För det andra visar rapporten att ansökningar från sårbara ensamkommande barn inte prioriteras bland de många eftersläpande asylärenden som väntar på avgörande. Följden har blivit att behandlingen av somliga barns asylansökningar har fördröjts kraftigt. 34 av de 44 barn som Human Rights Watch talade med och som anlände förra året sade att de ännu inte hade haft några utredningssamtal. 12 av dem hade varit i Sverige fem månader eller längre.

För det tredje framhåller vi i rapporten brister i omhändertagandet av ensamkommande barn som söker asyl. Olämpliga boendeformer, som till exempel när ensamma flickor placeras i gruppboenden med pojkar eller när barnen flyttas många gånger, har haft långtgående effekter på en del av de intervjuade barnen. Personalen som arbetar vid

gruppboendena får mycket varierande utbildning, vilket innebär att de personer som bär det främsta ansvaret för omsorgen om barnen ibland inte har de kunskaper som krävs.

För det fjärde framhåller vi i rapporten brister i systemet med gode män. Fördröjningar med att utse gode män har påverkat barnens tillgång till utbildning, information och stöd. Skillnaderna i fråga om hur kommunerna utser och utbildar gode män innebär att de gode männen ibland inte är tillräckligt förberedda för att kunna fylla sin funktion som länk mellan de barn de ska företräda och det svenska systemet.

På nationell nivå vidtar inte regeringen de tillsynsåtgärder den skulle kunna vidta. Det finns inte någon statlig myndighet som har ansvar för att övervaka utnämningen av gode män, boendearrangemangen, inskrivningen vid skolor, hälsokontrollerna eller socialarbetarnas bedömningar. Sådana data borde ligga till grund för politiska beslut och bidra till att säkerställa att kommunerna tar sitt ansvar för barnen. Socialstyrelsen uppgav för Human Rights Watch att dessa data inte finns att tillgå, och att den har rekommenderat att myndigheterna får rätt att tilldela de asylsökande, inklusive barnen, identifikationsnummer så att de kan spåras och relevanta data kan samlas in.²

Under en period med fler nyanlända än någonsin tidigare som inleddes i juli 2015 bemödade sig Sverige att fullgöra sina internationella åtaganden och behålla sin ledande position i fråga om mottagandet av ensamkommande barn. Det hedrar Sverige att landet använde sig av en kombination av befintliga boenden och lokaler som skolor och hotell i stället för att internera de nyanlända. Regeringen har vidtagit åtgärder för att skaffa sig kunskaper om och förbättra situationen för ensamkommande barn. Socialministern har gett Myndigheten för vård- och omsorgsanalys i uppdrag att utvärdera den omsorg som ges av gruppboenden och familjehem, och ombett Socialstyrelsen att genomföra en analys av de sociala tjänster som ensamkommande barn erbjuds. Socialstyrelsen har i samarbete med Barnombudsmannen lanserat en webbplats med information om sociala tjänster som riktar sig till barn och ungdomar. Ombudsmannen publicerade i januari 2016 en rapport om transitboenden och fortsätter att studera de asylsökande barnens situation. Från och med den 1 januari måste skolorna i hela landet göra individuella bedömningar av alla nya

² Brev från Katarina Munier, Avdelningen för utvärdering och analys, Socialstyrelsen, till Human Rights Watch den 15 april 2016.

Ammar G., en 17-årig pojke från Syrien, i sitt rum i ett gruppboende i Göteborg. Han kommunicerar med släktingar och vänner i Syrien via sociala medier. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

elever som underlag för placeringen i undervisningsgrupp och årskurs och planeringen av utbildningen.

Dessa åtgärder är beaktansvärda och välkomna, men mer kan och bör göras. Det kommer färre barn nu, men bristerna i systemet kvarstår. Det behövs reformer på viktiga punkter, bättre samordning och förbättrad tillsyn för att barnen ska kunna utöva sina rättigheter och gå en ljus framtid till mötes.

Rekommendationer

Till den svenska regeringen

Regeringskansliet, Socialstyrelsen, Migrationsverket och andra berörda myndigheter bör tillse att följande åtgärder vidtas:

- Utvärdera övervakningen av kommunerna och stödet till dem för att säkerställa att bristerna när det gäller tillgång till sociala tjänster, hälso- och sjukvård, utbildning och boende systematiskt analyseras och åtgärdas.
- Införa system för att möta könsrelaterat våld, bland annat genom att omedelbart koppla in kompetenta vårdgivare inom både fysisk och psykisk hälsovård.
- Förbättra regelverken för personal vid gruppboenden, så att de som arbetar med ensamkommande barn har erforderliga kunskaper. Utarbeta program för utbildning av och stöd till gode män, tolkar, personal vid gruppboenden, vårdpersonal och socialarbetare.
- Se till att ensamkommande barns asylansökningar prioriteras.
- Ändra lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn så att det utses en tillfällig god man för ensamkommande barn inom ett dygn efter ankomsten och att de gode männen får lämplig utbildning och kan ta till vara barnens intressen. Inrätta en nationell databas med gode män för att underlätta tillsynen och förenkla byten i samband med förflyttningar. Analysera för- och nackdelar med professionella förmyndare.
- Inför ett detaljerat och integrerat system för datainsamling så att barnens tillgång till och åtnjutande av rättigheterna kan analyseras på ett meningsfullt sätt. Systemet bör innehålla data om utsedda gode män, inledande möten med socialtjänsten, hälsokontroller och inskrivning i skolor.

Till Barnombudsmannen

Överväg att prioritera följande punkter i det kommande arbetet med barn på flykt:

- Ensamkommande barns rätt till bästa möjliga hälsa, inbegripet tillgång till kulturellt anpassad och genusmedveten psykiatrisk vård samt vård för offer för könsrelaterat våld.

- Ensamkommande barns rätt att göra sig hörda – detta bör inkludera att se till att barnen får all den information de behöver för att kunna ge uttryck för välgrundade synpunkter och önskemål.

Till svenska kommuner

- Ha barnens bästa för ögonen när de placeras i boenden och ta vederbörlig hänsyn till deras ålder, kön och speciella sårbarhet.
- Se till att boendena har separata och säkra bad- och toalettutrymmen för pojkar och flickor samt separata och säkra sovsalar.
- Se till att det inte finns några onödiga hinder mot att skriva in barnen i skolor.
- Se till att alla gode män har tillräcklig sakkunskap och får stöd fortlöpande. Inför obligatoriska kurser för gode män, så att de får förutsättningar att fungera som länkar mellan barnen och de myndigheter och individer de möter och kan se till att barnens rättsliga, sociala, hälsomässiga, materiella och utbildningsmässiga behov tillgodoses. Inför goda rutiner såsom personliga hälsokontroller och mentorskapsprogram.
- Se till att alla som arbetar med ensamkommande barn har tillräcklig sakkunskap. Utvärdera den befintliga personalens kunskaper och utarbeta en plan för att råda bot på kunskapsluckorna. Utbildningen bör inkludera lämplig information om att identifiera och tillgodose ensamkommande barns speciella behov – inbegripet indikatorer på sexuellt och könsrelaterat våld, barn- och tvångsäktenskap samt människohandel och tecken på psykiska hälsotillstånd som posttraumatisk stress och depression – samt om ursprungsländer, kulturella tänkesätt och interkulturell kommunikation, barns rättigheter och asylförfaranden.

Metodik

Rapporten bygger på studier i sju svenska kommuner mellan den 25 januari och den 8 februari 2016 samt den 20 april 2016. Forskarna från Human Rights Watch intervjuade 53 asylsökande och flyktingar, av vilka 50 var ensamkommande barn mellan 9 och 17 år och tre var 18-åringar som hade kommit till Sverige som ensamkommande barn.

37 av de intervjuade kom från Afghanistan, fyra från Eritrea, fyra från Syrien, tre från Somalia, två från Irak, två från Etiopien och en från Jemen. Vi intervjuade nio flickor. Vi har använt pseudonymer följda av en initial för alla barn och före detta ensamkommande barn i undersökningen.

Alla de intervjuade fick information om syftet med intervjuerna och om att deras svar kunde komma att användas i offentliga sammanhang. I samtliga fall berättade Human Rights Watch för de intervjuade att de inte skulle få några personliga tjänster eller förmåner som tack för sin medverkan, att det var helt frivilligt att delta och att svaren skulle hållas konfidentiella.

Vi genomförde intervjuer vid 13 gruppboenden för ensamkommande barn, ett stödboende för ensamkommande barn, ett stödboende för flyktingar i åldersgruppen 18–21 år, en skola och ett familjehem. Alla intervjuer genomfördes individuellt. 45 intervjuer genomfördes enskilt, två i närvaro av andra ensamkommande barn och sex i närvaro av personal från de gruppboenden där barnen bodde.

Human Rights Watch genomförde också intervjuer med tjänstemän som utövar tillsyn över boenden för barn i Skellefteå, Umeå, Malmö och Göteborg, med lokala tjänstemän som utövar tillsyn över gode män i Luleå och Umeå, med tjänstemän från Migrationsverkets barnenhet i Malmö och med tjänstemän vid socialtjänsten i Luleå. Dessutom besökte och intervjuade vi personal vid en vårdcentral i Malmö som behandlar flyktingbarn och asylsökande barn.

Vi träffade också tjänstemän vid Justitie- och Socialdepartementen och hade korrespondens med tjänstemän vid Socialstyrelsen, Inspektionen för vård och omsorg (IVO) och Sveriges kommuner och landsting (SKL).

Afghanska pojkar spelar fotboll utanför ett gruppböende i Göteborg. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

Human Rights Watch intervjuade – personligen eller via telefon – representanter för FN:s flyktingkommissariat (UNHCR) i Stockholm och personal vid olika icke-statliga organisationer i Sverige, såsom Amnesty International, Rädda barnen, Röda korset, Barnrättsbyrån, Ensamkommandes Förbund, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter (RFSL), Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar (SWEREF) samt EPCAT Sverige.

I linje med internationella regelverk används ordet ”barn” om personer under 18 år i denna rapport. En asylsökande är en person som söker skydd, men som ännu inte har tillerkänts flyktingstatus.

I. Brister i omsorgen

Nadia J. är en 16-årig flicka från Afghanistan som reste till Europa ensam. Hon sade att hon upprepade gånger blev våldtagen av en smugglare i Turkiet.

Jag hade inga pengar ... [Jag sade] till smugglaren att jag var ensam och inte hade några pengar. Han sade, ”Inga problem, jag kan hjälpa dig”. Samma smugglare ordnade med ett ställe där han kunde ha mig. Han höll mig kvar i 12 dagar. Jag hade inget val. Jag visste inte vilken väg jag skulle ta. Han hade sex med mig.³

Hon var rädd under hela resan. En gång i Grekland kände hon sig hotad av en grupp pojkar som ”knuffade mig och försökte få möjlighet att göra något fult”.

När vi pratade med Nadia bodde hon i ett hem med mer än ett dussin pojkar i Sverige. Hon sade till sin socialsekreterare att hon ville vara i ett gruppboende utan pojkar, med tanke på våldtäkterna och de trakasserier hon hade utsatts för. ”Jag berättade för socialsekreteraren vad jag hade varit med om. Jag sade från början att jag inte ville bo i ett läger med 15 pojkar.”

Trots att Nadia genomgick en allmän hälsokontroll förmedlade inte socialsekreteraren någon kontakt med instanser för vård för våldtäktsoffer, gynekologisk vård eller psykologiskt stöd.

Nadias erfarenheter är en smärtsam illustration av ensamkommande flickors utsatta situation och hur sårbara ensamkommande barn i allmänhet är, samt av de brister som finns i vård och omsorg om dem när de väl kommer till Sverige. Trots att barnen enligt svenska lagar och bestämmelser har rätt att genomgå fysiska och mentala hälsokontroller och att få sina vårdbehov tillgodosedda visar våra studier att detta inte alltid är fallet.

Förutom att de hade skilts från sina familjemedlemmar hade många av de ensamkommande barn som Human Rights Watch intervjuade upplevt förluster, trauman,

³ Human Rights Watchs intervju med Nadia J. i Malmö den 2 februari 2016.

Karam B., en 16-årig pojke från Syrien, pekar på innebandyutrustning i ett rum i ett gruppboende i Göteborg. Han berättade för Human Rights Watch att sporten är hans nya favoritsysselsättning, och att den hjälper honom att hantera traumat i att överleva fångenskapen hos IS och osäkerheten kring den långa asylprocessen. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

separationer och våld. Barnen beskrev de kränkningar och svårigheter i hemländerna som de hade flytt ifrån. Många sade att de hade fångslats, skadats och torterats. Karam B., en 16-årig pojke från Syrien, sade att IS höll honom fången i fem månader och tvingade honom att se på när andra torterades och mördades.⁴ Abed D., en 16-årig pojke från Afghanistan, berättade att han gick till polisen när hans föräldrar hade dött och hans farbror försökte förmå honom att ansluta sig till talibanerna.⁵ Men polisen hjälpte honom inte, utan höll honom internerad i fyra dagar. Många andra barn från Afghanistan uppgav att de hade flytt för att inte tvingas ansluta sig till talibanerna eller andra väpnade grupper.

⁴ Human Rights Watchs intervju med Karam B. i Göteborg den 20 april 2016.

⁵ Human Rights Watchs intervju med Abed E. i Luleå den 25 januari 2016.

En del sade att de hade förlorat familjemedlemmar, däribland föräldrar. Tekle S., en 16-årig pojke från Eritrea, berättade för oss att regeringen ”tog” hans pappa och att han inte visste vart han fördes.⁶ Haider J., 16, sade ”Det är väldigt svårt för mig att beskriva hur det känns. Jag förlorade min pappa i kriget och min mamma hade hjärtproblem och jag hade ingen som tog hand om mig i Afghanistan.”⁷

Många av de barn som Human Rights Watch intervjuade hade i likhet med Nadia upplevt traumatiska händelser när de reste till Sverige ensamma. Abroon N., en 13-årig pojke från Somalia, sade att de libyska myndigheterna satte honom i fängelse. Han pekade på sitt huvud och berättade: ”När jag satt i fängelse i Libyen slog de mig i huvudet. En av dem tog [ett] järn [-rör] och slog mig...”⁸ Wafa U., en 15-årig pojke från Afghanistan, sade ”Jag minns hela resan och kan inte låta bli att gråta,” när han tänkte på de sex försök han hade gjort att ta sig från Grekland till Italien som fripassagerare på fartyg.⁹

Rasoul D., en 9-årig afhansk pojke, såg andra dö på Medelhavet: ”Det var många problem på vägen. Jag såg människor drunkna ... Jag var rädd och mådde mycket dåligt. Jag har fortfarande problem. Jag drömmer mardrömmar om det.”¹⁰ Saare V., en 16-åring från Etiopien, berättade att hans båt nästan sjönk under överfarten från Libyen till Italien. Han sade varför han begav sig iväg i den överfulla, rangliga farkosten: ”Man har inget val. Om man stannar i Libyen kan man bli dödad.”¹¹ Lana C., en 16-årig flicka från Irak, sade att hon attackerades fysiskt av unga män vid gränsen mellan Serbien och Ungern.¹²

Fyra barn berättade för oss att de hade skilts från sina familjer vid gränsen mellan Iran och Turkiet. Ett barn sade att myndigheterna internerade hans föräldrar när han och hans familj försökte ta sig över gränsen.¹³ Därefter fortsatte han till Sverige tillsammans med en grupp andra pojkar. En annan pojke berättade att smugglarna skilde honom från hans familj vid gränsen.¹⁴

⁶ Human Rights Watchs intervju med Tekle S. i Göteborg den 5 februari 2016.

⁷ Human Rights Watchs intervju med Haider J. i Luleå den 26 januari 2016.

⁸ Human Rights Watchs intervju med Abroon N. i Skellefteå den 27 januari 2016.

⁹ Human Rights Watchs intervju med Wafa U. i Göteborg den 4 februari 2016.

¹⁰ Human Rights Watchs intervju med Rasoul D. i Malmö den 2 februari 2016.

¹¹ Human Rights Watchs intervju med Saare V. i Lerum den 6 februari 2016.

¹² Human Rights Watchs intervju med Lana C. i Luleå den 25 januari 2016.

¹³ Human Rights Watchs intervju med Farhard I. i Luleå den 25 januari 2016.

¹⁴ Human Rights Watchs intervju med Abdul B. i Luleå den 25 januari 2016.

Nour T., en 16-årig flicka från Syrien, i ett gruppboende i Göteborg. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

Många barn uppgav att de inte hade fått den fysiska och mentala hälsovård som de har rätt till enligt det svenska systemet och internationella normer. Barnen ska få träffa en socialsekreterare kort tid efter ankomsten till kommunen. Socialsekreterarna ska bedöma barnens behov och vidta lämpliga åtgärder, däribland att hänvisa barnen till psykisk eller fysisk vård. Barnen ska också genomgå en allmän hälsokontroll. Med utgångspunkt från våra intervjuer kan gode män och personal vid gruppboenden också påtala behov av psykisk eller fysisk vård.

En del barn uppgav att de hade varit i Sverige i flera månader utan att träffa någon socialarbetare eller genomgå någon hälsokontroll. Tabish P., en 16-årig pojke från Afghanistan, sade att han hade varit i Sverige i fyra månader och att han inte hade träffat

någon från socialtjänsten eller varit på läkarundersökning.¹⁵ Wahida N. sade att hon hade varit i Sverige i två månader och inte hade genomgått någon allmän hälsokontroll.¹⁶

Dessa problem framkommer också i våra intervjuer med företrädare för lokala myndigheter och tjänsteleverantörer. I en kommun berättade en tjänsteman från den förvaltning som ansvarar för att anordna boenden för barnen för Human Rights Watch att trots att barnen ska träffa en socialsekreterare inom två veckor efter ankomsten kan det i verkligheten dröja två månader.¹⁷ Chefen för en vårdcentral i Malmö som särskilt riktar sig till flyktingar – vuxna och barn – förklarade att många vårdcentraler i Sverige inte har anställda barnpsykiatriker.¹⁸ Följden blir att barn kan hänvisas till sjukhus för att få psykiatrisk vård, och sättas upp på långa väntelistor för att få träffa en psykiatriker. Karam B., som återupplever sin tid som fånge hos IS och har sömnsvårigheter, sade att han hade bitt sin socialsekreterare om psykosocial hjälp, men att han bara hade fått träffa en specialist på psykisk hälsa en gång och fortfarande har problem.¹⁹ En psykolog som arbetar med ensamkommande barn vid vårdcentralen i Malmö framhöll att tillgång till psykologiskt stöd var avgörande för barnens återhämtning.²⁰

Human Rights Watchs intervjuer med ensamkommande barn och svenska myndighetsföreträdare ingav oro för att flickor som har utsatts för könsrelaterat våld inte identifieras och får det stöd de behöver. Två av de nio flickor vi intervjuade hade utsatts för övergrepp under resan. Lana C., 16, sade att hon hade varit i Sverige i sju månader, men att det var första gången hon pratade om attacken vid gränsen mellan Serbien och Ungern: ”Jag har inte pratat med någon i Sverige om detta. Jag känner inte att jag kan berätta, ni är de första jag har pratat med ... Ingen har frågat.”²¹ Lana beskrev sina känslor: ”Jag har varit väldigt trött. Jag har haft mardrömmar och kan inte sova på nätterna ... Jag vill börja ett nytt liv.” Nadia J. berättade för sin socialsekreterare om de upprepade våldtäkterna, men socialsekreteraren erbjöd ingen medicinsk eller psykisk vård.

¹⁵ Human Rights Watchs intervju med Tabish P. i Göteborg den 5 februari 2016.

¹⁶ Human Rights Watchs intervju med Wahida N. den 5 februari 2016.

¹⁷ Human Rights Watchs intervju med Kalle Jakobsson, biträdande enhetschef på socialförvaltningen i Skellefteå, den 27 januari 2016.

¹⁸ Human Rights Watchs intervju med Rebecka Berglund, chef för Flyktinghälsan i Malmö, den 3 februari 2016.

¹⁹ Human Rights Watchs intervju med Karam B. den 20 april 2016.

²⁰ Human Rights Watchs intervju med Ann Drottberger, psykolog vid Flyktinghälsan i Malmö, den 3 februari 2016.

²¹ Human Rights Watchs intervju med Lana C. den 28 januari 2016.

Tjänstemän i ett antal kommuner berättade för Human Rights Watch att socialsekreterarna ska söka efter tecken på könsrelaterat våld och andra skyddsrisiker för flickor och sedan se till att flickorna får den vård de behöver, också genom hänvisning till specialister.²² En tjänsteman vid socialförvaltningen i Luleå var emellertid allvarligt oroad, och sade att kommunen måste utveckla särskilda stödtjänster för flickorna.²³

Med tanke på de risker som flickorna löper i sina ursprungsländer och under resan är bristen på sakkunskap, förseningarna och underlåtenhet att tillhandahålla vård oroande. Generellt sett löper ensamkommande flickor förhöjd risk att utsättas för könsrelaterat våld före, under och efter migrationen.²⁴ Studier utförda av Women's Refugee Commission i Grekland och på Balkan tyder på att flickorna sällan får tillgång till medicinsk och psykosocial vård och säkra boenden under flykten.²⁵ Risken för att flickorna har utsatts för könsstympning eller ingått barn- eller tvångsäktenskap varierar beroende på ursprungsland.²⁶ Psykologisk forskning visar att ensamkommande flickor löper högre risk än pojkar att drabbas av psykiska problem som depression och posttraumatisk stress i det nya landet.²⁷

²² Human Rights Watchs intervjuer med Lene Cordes, avdelningschef Barn och familj, Sociala resursförvaltningen i Malmö den 2 februari 2016, Mats Omgren och Victoria Sundling, ansvariga för HVB-hem i Umeå den 29 januari 2016 samt Janerose Alvers, strateg Verksamhetsområdet Integration, Pia Severinsson, planeringsledare, Verksamhetsområdet Integration och Louise Parbring, enhetschef, Boende för ensamkommande ungdomar, Social resursförvaltning Göteborg den 5 februari 2016.

²³ Human Rights Watchs intervju med Lena Lindahl, socialsekreterare vid socialförvaltningen i Luleå, den 26 januari 2016.

²⁴ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6. Behandlingen av ensamkommande barn och barn som har skilts från föräldrarna utanför ursprungslandet, FN-dokument CRC/GC/2005/6 (den 1 september 2005), punkt 3.

²⁵ Women's Refugee Commission, "Falling through the Cracks, Refugee Women and Girls in Germany and Sweden," mars 2016, <https://www.womensrefugeecommission.org/gbv/resources/1308-protection-germany-sweden> (hämtad den 20 april 2016), s. 9.

²⁶ 674 av de 2 847 flickor som ansökte om asyl i Sverige 2015 kom från Afghanistan, där Human Rights Watch har dokumenterat förekomsten av barnäktenskap. 963 kom från Somalia och Eritrea, där över 80 % av flickor och kvinnor i åldersgruppen 15–49 år rapporteras vara könsstympade. Siffrorna om antalet asylsökande kommer från Migrationsverket. E-postmeddelande från Lilja Gudmundsdottir, Migrationsverkets statistikavdelning, till Human Rights Watch den 13 januari 2016. Uppgiften om andelen könsstympade kommer från Unicef. Unicefs broschyr om kvinnlig könsstympning 2016, [http://www.unicef.org/media/files/FGMC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD\(2\).pdf](http://www.unicef.org/media/files/FGMC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD(2).pdf) (hämtad den 20 april 2016).

²⁷ Julia Huemer et al., "Mental Health Issues in Unaccompanied Refugee Minors," *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, vol. 3 (2009):13, hämtad den 20 april 2016, doi:10.1186/1753-2000-3-13, och Ilse Derluyn, Eric Broekaert och Gilberte Schuyten, "Emotional and Behavioral Problems in Migrant Adolescents in Belgium," *European Child and Adolescent Psychiatry*, vol. 17 (2008), s. 60.

Afghanska pojkar på cykel i närheten av ett gruppböende i Göteborg. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

Sverige kan och bör göra mer för att uppfylla löftet att se till varje barns bästa, också ensamkommande barn. Enligt de internationella normerna i konventionen om barnets rättigheter, som återspeglas i svensk lag, ska alla barn ha lika tillgång till hälso- och sjukvård, individuella bedömningar ska göras i syfte att följa upp barn som är särskilt utsatta, till exempel till följd av våld och trauman, och åtgärder ska vidtas för att främja rehabilitering och återanpassning av offer för försummelse, övergrepp, tortyr och väpnade konflikter.²⁸ Kommittén för barnets rättigheter, som övervakar tillämpningen av konventionen om barnets rättigheter, har uttalat att för att underlätta denna återhämtning ”ska en kulturellt anpassad och genusmedveten psykiatrisk vård utvecklas

²⁸ Konventionen om barnets rättigheter, antagen den 20 november 1989, 1577 U.N.T.S. 3 (i kraft sedan den 2 september 1990), artiklarna 24 och 39, samt Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkterna 31 och 46.

och kvalificerad psykosocial rådgivning tillhandahållas”.²⁹ Överlevande offer för könsrelaterat våld bör identifieras genom rutinmässiga kontroller och erbjudas lämplig vård. Enligt Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen), som Sverige har undertecknat, ska länderna se till att offer för könsrelaterat våld får tillgång till tjänster som underlättar deras återhämtning, till exempel hälso- och sjukvård och sociala tjänster, och personal som är utbildad för att hjälpa brottsoffer och kan hänvisa dem till lämpliga tjänster.³⁰

²⁹ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkt 48.

³⁰ Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och våld i hemmet (Istanbulkonventionen), antagen den 7 april 2014, CETS Nr. 210, i kraft sedan den 1 augusti 2014, artikel 20. Sverige ratificerade konventionen den 1 juli 2014.

II. Långdraget asylförfarande

Många barn uppgav att de kände sig lättade när de kom till Sverige, men osäkerheten kring framtiden, som förvärrades av den långa väntan på utredningssamtal och beslut, var en stor källa till ångest för många av de barn som Human Rights Watch intervjuade. Karam B., som sade att han hade varit i Sverige i sju månader utan att ha haft något utredningssamtal, berättade att väntan på asylutredningen kändes som ett eko av tiden som fånge hos IS: ”De sade att de skulle döda oss vilken dag som helst, så vi hade inget större hopp om att överleva ... Väntan på asylutredningen och beslutet här påminner mig om detta ... osäkerheten i att inte veta hur ens liv och framtid ska se ut.”³¹

Hiyab A., en 16-årig flicka från Eritrea, sade att hennes oro påverkade hennes förmåga att koncentrera sig i skolan. Hon sade: ”Jag går i skolan, men jag kan inte tänka på skolarbetet eftersom jag oroar mig för mina papper och min asyl.”³² Ammar G., en 17-årig pojke från Syrien som berättade att han hade väntat på ett beslut i åtta månader, sade att han var orolig och ägnade mycket tid åt att tänka på sin asylansökan: ”Jag har ingen matlust. Jag vet inte vad som kommer att hända.”³³ Nour T., en 16-årig flicka vars föräldrar är kvar i hemlandet Syrien, sade att hennes föräldrar är i fara och att hon vill att hennes ansökan behandlas snabbare, så att hon kan återförenas med dem.³⁴

34 av de 44 barn som Human Rights Watch talade med och som anlände förra året sade att de ännu inte hade haft några utredningssamtal. 12 av dem hade varit i Sverige fem månader eller längre. Alla de tio barn som anlände förra året och som har haft utredningssamtal väntar fortfarande på beslut. Under perioden 2009–2013 var den genomsnittliga handläggningstiden för en ansökan från ett ensamkommande barn kortare än fyra och en halv månad.³⁵ För närvarande kan inte Migrationsverket ge de sökande någon uppskattning av hur lång tid processen kommer att ta. En tjänsteman sade till oss

³¹ Human Rights Watchs intervju med Karam B. den 20 april 2016.

³² Human Rights Watchs intervju med Hiyab A. i Farsta den 8 februari 2016.

³³ Human Rights Watchs intervju med Ammar G. i Göteborg den 5 februari 2016.

³⁴ Human Rights Watchs intervju med Nour T. i Göteborg den 5 februari 2016.

³⁵ Europeiska migrationsnätverket, ”Policies, Practices and Data on Unaccompanied Minors in 2014 – Sweden,” odaterad, http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/unaccompanied-minors/27a_sweden_uam_national_report_en.pdf (hämtad den 20 april 2016), s. 8.

Wafa S., en 15-årig pojke från Afghanistan, läser läxor i ett gruppboende i Göteborg. Han vill fortsätta att studera, men sade till Human Rights Watch att den långa asylprocessen ibland får honom att tappa lusten, eftersom han inte vet vad som ska hända i framtiden. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

att ensamkommande barn kan få vänta i ett eller två år på att få sin ansökan behandlad.³⁶ Den 20 april 2016 hade Migrationsverket 31 234 ansökningar från ensamkommande asylsökande barn att behandla.³⁷

En annan del av problemet verkar vara brist på konsekvent och korrekt information från rättsliga ombud, gode män och Migrationsverket. Det var visserligen bara tre av de barn

³⁶ Human Rights Watchs intervju med Roula Rettegi, teamledare vid Migrationsverkets barnenhet i Göteborg, den 2 februari 2016.

³⁷ Brev från Monika Wendleby, chef för Migrationsverkets internationella avdelning, till Human Rights Watch den 20 april 2016.

Wahida N., en 16-årig flicka från Afghanistan, har varit i Sverige i fem månader och väntar oroligt på asylbeslutet så att hon kan fortsätta sitt liv. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

som vi pratade med som sade att de inte hade fått någon information om asylprocessen när de sökte asyl, men många hade senare vänt sig till alternativa informationskällor,

såsom andra barn eller personalen vid gruppboenden. Lana C., 16, berättade att hon hade varit i Sverige i sju månader och att hon inte hade pratat med någon från Migrationsverket eller med någon jurist sedan hon lämnade in sin asylansökan. Hon sade att hon var mycket orolig, eftersom personalen vid ett tidigare gruppboende hade sagt att hon kanske skulle skickas tillbaka till Irak.³⁸ Wahida N., en 16-årig flicka från Afghanistan som efter två månader i Sverige ännu inte hade fått någon god man, sade att hon var ängslig eftersom pojkarna på hennes gruppboende hade förklarat att hon måste bevisa att hon var

³⁸ Human Rights Watchs intervju med Lana C. den 25 januari 2016.

en ”värdefull person” för att inte skickas tillbaka till Afghanistan.³⁹ Enligt svensk lag får ensamkommande barn vilkas asylansökningar har avslagits under vissa omständigheter återföras med tvång.

Migrationsverket uppgav för Human Rights Watch att asylansökningar från ensamkommande barn inte prioriteras.⁴⁰ Kommittén för barnets rättigheter har uttalat att ”ansökan om flyktingstatus som lämnas in av ensamkommande eller från föräldrarna åtskilda barn ska prioriteras, och allt ska göras för att ett snabbt och rättvist beslut ska fattas”.⁴¹ Enligt riktlinjerna från FN:s flyktingkommissariat (UNHCR) är det med tanke på barnens utsatthet och speciella behov viktigt att ansökningar om flyktingstatus från ensamkommande barns prioriteras.⁴² Prioriteringen återspeglar att barnen ställs inför andra utmaningar än de vuxna, och att barnens psykiska hälsa kan ta skada om de hålls kvar i osäkerhet under längre tidsperioder.⁴³

³⁹ Human Rights Watchs intervju med Wahida N. i Göteborg den 5 februari 2016.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkt 70.

⁴² UNHCR, ”Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum,” februari 1997, <http://www.unhcr.org/3d4f91cf4.pdf> (hämtad den 3 maj 2016), s.2.

⁴³ Unicef, ”Protecting Children on the Move,” november 2015, http://www.unicef.org/emergencies/files/Refugee_and_Migrant_Crisis_Advocacy_Web_12_11_15.pdf (hämtad den 3 maj 2016), s. 8. Europeiska rådet för flyktingar och fördrivna, ”Position on Refugee Children,” <http://www.ecre.org/topics/areas-of-work/protection-in-europe/116.html> (hämtad den 3 maj 2016), punkterna 28-29.

III. Brister i boendesituationen

Det stora antalet ensamkommande barn satte utan tvekan de svenska kommunerna under press. Svenska myndigheter har öppnat enormt många gruppboenden sedan i början av 2015.⁴⁴ Human Rights Watchs studier visade dock att vissa placeringar i gruppboenden var olämpliga. Även om omständigheterna är exceptionella är myndigheterna skyldiga att se till varje barns bästa och ta hänsyn till deras ålder, kön och särskilda utsatthet. Olämpliga boendeformer, korta vistelser och många förflyttningar har haft långtgående effekter på barn som vi intervjuade.

Två flickor berättade att de hade placerats i gruppboenden med ett antal pojkar och inga andra flickor. Parisa L., 15, sade att hon hade placerats i två olika gruppboenden där hon var enda flickan, däribland ett där hon bodde i två månader innan det kom en annan flicka. Lana C. var den enda flickan i ett gruppboende med över 70 pojkar när vi intervjuade henne. Två andra flickor berättade att de hade placerats i gruppboenden med ett antal pojkar och bara en annan flicka.

De flickor vi pratade med uppgav i allmänhet att de hade tillgång till könsspecifika badrum med fungerande lås, men en flicka sade att hon delade badrum med två pojkar och två andra berättade att pojkarna ibland använde flickornas toalett.⁴⁵ Tre flickor berättade för Human Rights Watch om trakasserier i gruppboenden. Nadia, som tydligt hade framfört ett önskemål om att få bo med flickor, sade att hon ofta kände sig trakasserad av pojkarna i gruppboendet. Hon beskrev det som att pojkarna var ”svältfödda, de vill hela tiden ha [någonting] av mig och tycker att de äger mig”. Mahooba O., en 17-åring som också kommer från Afghanistan, sade att pojkarna i hennes gruppboende pressade henne att bära huvudduk. När hon vägrade sade en pojke att han skulle slå henne.⁴⁶ Mahooba

⁴⁴ Antalet gruppboenden ökade med 438 mellan den 1 januari 2013 och den 1 mars 2016. Den 1 mars 2016 hade tillsynsmyndigheten Inspektionen för vård och omsorg (IVO) tillsyn över totalt 1 358 gruppboenden för ensamkommande barn, av vilka över hälften hade öppnats under de föregående sex månaderna. Siffror från IVO. E-postmeddelande från Kristina Söderborg, Avdelningen för analys och utveckling vid Inspektionen för vård och omsorg, till Human Rights Watch den 10 mars 2016.

⁴⁵ I svenska regelverk finns inga krav på att gruppboenden ska ha separata och säkra badrum, toaletter och sovsalar. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om hem för vård eller boende, 2003:20, 3 kap. 1§. Dessa bestämmelser håller på att ses över. Enligt förslaget ska de nya bestämmelserna innehålla krav på låsbara sovrum och badrum, men ingen könssegregering.

⁴⁶ Intervju med Mahooba O. i Skellefteå den 27 januari 2016.

förklarade att de hade haft ett möte i hennes gruppboende för att diskutera saken och att hon valde att inte göra polisanmälan eftersom hon trodde att pojken hade psykiska problem.

Human Rights Watch intervjuade två 13-åriga pojkar som hade placerats i gruppboenden där de flesta barnen var mellan 15 och 17 år. En av dem sade att han hade blivit mobbad och den andre att han hade problem med pojkarna, något som han trodde hade med hans låga ålder att göra.⁴⁷ Forskarna kunde observera att pojkar som bara var 9 och 12 år bodde i ett gruppboende med pojkar upp till 17 års ålder. Många kommuntjänstemän förklarade att de föredrog att separera yngre barn från äldre, men att de inte hade kunnat göra detta under hösten 2015 eftersom så många kom till landet. En tjänsteman sade att verkligheten var sådan att de måste ”hantera de barn som kommer” och ”fylla upp alla platser”.⁴⁸

Många av de barn som Human Rights Watch pratade med berättade om trångboddhet och dåliga förhållanden i de första transitboendena. En 16-årig pojke sade att han sov på en madrass på golvet i ett rum med över ett dussin andra pojkar i över två veckor.⁴⁹ En annan pojke sade att han inte hade känt sig trygg.⁵⁰ Barnens kommentarer stämmer väl överens med Barnombudsmannens slutsatser i en rapport om problematiska boendeförhållanden vid transitboenden från januari 2016.⁵¹

En del barn tog upp problem som sammanhänger med många förflyttningar. Tre av dessa barn berättade för Human Rights Watch att de inte hade fått information om att interimistiska åtgärder bara gällde i avvaktan på att en annan kommun skulle utöka sin kapacitet att ta emot barn. Vi träffade dessa barn mindre än en vecka efter flytten och märkte att de var ängsliga och förvirrade. Andra barn berättade för Human Rights Watch att de hade fått god kontakt med tillfälliga gode män, men sedan blivit förflyttade, och ytterligare andra hade inte skrivits in i skolor eller fått någon god man under mellantiden.

⁴⁷ Human Rights Watchs intervjuer med Abroon N. den 27 januari 2016 och Ghulam B. i Nordmaling den 31 januari 2016.

⁴⁸ Human Rights Watchs intervju med Lene Cordes den 2 februari 2016.

⁴⁹ Human Rights Watchs intervju med Ilhan A. i Nordmaling den 30 januari 2016.

⁵⁰ Human Rights Watchs intervju med Hashem Q. i Umeå den 28 januari 2016.

⁵¹ ”Barn på flykt: Barns och ungas röster om mottagandet av ensamkommande.” Barnombudsmannen den 21 januari 2016, <http://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/barn-pa-flykt---barns-och-ungas-roster-om-mottagandet-av-ensamkommande.pdf> (hämtad den 20 april 2016).

Abed E., en 14-årig pojke från Afghanistan, sade att han flydde till Sverige efter att hans mamma dog i cancer och talibanerna dödade hans pappa och bror. Han placerades i en fosterfamilj. Han sade att han verkligen tyckte om familjen och att ”mamman var som en mamma” för honom.⁵² Abed trodde att han skulle få stanna hos familjen tills han blev vuxen, men efter en månad förflyttades han till ett gruppboende. Där hade personalen sagt åt honom att han skulle tillbaka till familjen, men efter en månad förflyttades han i stället igen, till ett gruppboende i en annan kommun. Han sade: ”De sade hela tiden att jag skulle komma tillbaka till familjen, men sedan skickade de mig hit. Varför ljög de?”⁵³

Faisal H., en 16-årig pojke från Afghanistan, sade att han placerades hos en fosterfamilj efter tre veckor i ett transitboende. Han bodde hos familjen i två månader och trodde att han skulle få stanna där tills han blev vuxen. Faisal sade att han ”verkligen trivdes” hos familjen och att de hjälpte honom ”hela tiden och det var lätt”.⁵⁴ Faisal berättade om den dag då han fick veta att han skulle flyttas: ”Allt hände så fort ... det tog bara en timme eller två. ... jag träffade en socialsekreterare som sade att jag måste flytta.” Till oss sade han: ”Det var så sorgligt. Jag hade just börjat mitt nya liv.”

Sverige ska se till att omsorgen om barn kännetecknas av kontinuitet och att de kan känna sig trygga där de bor. Enligt rekommendationerna från kommittén för barnets rättigheter och riktlinjerna från FN:s barnfond (Unicef) och UNHCR ska de svenska myndigheterna bemöda sig om att beslut om boendearrangemang för ensamkommande barn fattas med utgångspunkt från barnens bästa, med hänsyn tagen till ålder, kön, bakgrund och barnets särskilda utsatthet.⁵⁵ Enligt Istanbulkonventionen ska länderna se till att offer för könsrelaterat våld får tillgång till trygga boenden.⁵⁶ Riktlinjerna från FN:s permanenta samordningskommitté (där UNHCR och Unicef ingår) stadgar att boenden för ensamkommande barn, för att minska risken för könsrelaterat våld, ska vara så ordnade att skyddet för flickors och pojkars privatliv upprätthålls, till exempel genom att det finns

⁵² Human Rights Watch's intervju med Abed E. den 25 januari 2016.

⁵³ Ibid.

⁵⁴ Human Rights Watch's intervju med Faisal H. i Luleå den 26 januari 2016.

⁵⁵ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkt 40. UNHCR och Unicef, ”Safe and Sound: What States Can Do to Ensure Respect for the Best Interests of Unaccompanied and Separated Children in Europe,” oktober 2014, <http://www.refworld.org/pdfid/5423da264.pdf> (hämtad den 20 april 2016), s. 16.

⁵⁶ Istanbulkonventionen, artikel 23.

skilda badrum och sovsalar.⁵⁷ Tjänstemän i Göteborg framförde åsikten att könsintegrerade boenden kan främja en sund inställning till jämställdhet mellan könen.⁵⁸ Men även om tillhandahållandet av könsintegrerade boenden inte strider mot internationella normer kan underlåtenhet att ta hänsyn till könsfördelningen och barnens synpunkter och utsatthet göra det.

För att försöka möta det kraftigt ökade behovet genom att skapa nya boenden avskaffade myndigheterna i vissa kommuner anställningskriterier och förkortade utbildningar. Tjänstemän i Umeå och Malmö uppgav för oss att kravet på examen på ett relevant område hade tagits bort.⁵⁹ En tjänsteman i Malmö sade att kommunen måste söka efter ”godhjärtade och medkännande människor”.⁶⁰

Utbildningskraven varierar kraftigt. I Umeå behöver inte de anställda genomgå någon utbildning innan de börjar arbeta.⁶¹ I Skellefteå måste nyanställda gå bredvid befintlig personal i minst två dagar innan de får börja.⁶² Forskarna träffade en medarbetare i Nordmaling utanför Skellefteå, som sade att han började sin första arbetsdag efter tre dagars ”inskolning på plats i verksamheten”. Mot bakgrund av att andelen nyanställda utan erfarenhet ökar kraftigt måste utbildningen ses över. En chef för ett gruppboende i Luleå förklarade att personalen vid ett nyöppnat boende bestod av två erfarna medarbetare och 13 nyanställda.⁶³ I Malmö, där kravet på relevant examen togs bort, lade tjänstemännen också om utbildningen till en förkortad halvdagskurs som de anställda kunde genomgå någon gång efter det att de hade börjat.⁶⁴

En del kommuner erbjuder mer gedigna utbildningsprogram, även om det inte är klart om all personal kan dra full nytta av dem. I Göteborg sade till exempel lokala tjänstemän att

⁵⁷ FN:s permanenta samordningskommitté, ”Guidelines for Integrating Gender-Based Violence Interventions in Humanitarian action: Reducing risk, promoting resilience and aiding recovery,” 2015, http://gbvguidelines.org/wp-content/uploads/2015/09/2015-IASC-Gender-based-Violence-Guidelines_lo-res.pdf (hämtad den 29 april 2016), s. 84.

⁵⁸ Human Rights Watchs intervju med Janerose Alvers, Pia Severinsson och Louise Parbring den 5 februari 2016.

⁵⁹ Human Rights Watchs intervju med Lene Cordes den 2 februari 2016 och e-postmeddelande från Omgren till Human Rights Watch den 24 mars 2016.

⁶⁰ Human Rights Watchs intervju med Lene Cordes den 2 februari 2016.

⁶¹ E-postmeddelande från Mats Omgren, chef för ett HVB-hem i Umeå, till Human Rights Watch den 24 mars 2016.

⁶² E-postmeddelande från Linda Larsson, enhetschef på socialförvaltningen i Skellefteå, till Human Rights Watch den 18 mars 2016.

⁶³ Human Rights Watchs intervju med Sarah Eriksson, chef för ett HVB-hem i Luleå, den 26 januari 2016.

⁶⁴ Human Rights Watchs intervju med Lene Cordes den 2 februari 2016.

all personal genomgår en tvåveckorskurs innan ett hem öppnas och att kommunen fortlöpande erbjuder specialutbildning som ger de anställda kunskaper om ursprungsländer och särskild utsatthet.⁶⁵ Personalen vid ett gruppboende sade däremot att de inte hade haft möjlighet att delta i dessa specialkurser.⁶⁶

Socialstyrelsen krävde tidigare att chefer för gruppboenden skulle ha lämplig akademisk examen, men från och med den 1 januari 2016 har detta krav tillfälligt upphävts.⁶⁷ Bestämmelserna om personal vid gruppboenden är mycket generella: de anställda ska ha den utbildning, den erfarenhet och de personliga kvalifikationer som ”krävs för att utföra arbetet”, men vad som menas med tillräcklig utbildning och erfarenhet specificeras inte.⁶⁸ Socialstyrelsen har för närvarande inte heller befogenheter att kräva att personalen får specialutbildning.⁶⁹ Dessa bestämmelser håller på att ses över.⁷⁰

Sänkta rekryterings- och utbildningskrav kan få stora konsekvenser för barnen. Tre barn berättade för Human Rights Watch att de upplevde att vissa anställda inte brydde sig om dem eller till och med var rasister, och en fjärde sade att personalen skämtade om barnen på ett sätt som kändes obehagligt. Nadeem W., en 17-årig muslimsk pojke från Afghanistan som har bott i Iran i flera år, berättade om en konflikt med en anställd vid gruppboendet. Han sade att den anställda kom in i hans rum utan tillåtelse och utan att ta av sig skorna gick över den yta som barnet använde för att be. Nadeem sade att samma person ringde polisen när han vägrade sänka volymen på musiken: ”Jag sade att jag begår självmord om du ringer polisen. När jag fick se polisen kunde jag inte prata alls, för jag har varit i Iran och jag har sett polisen där ...”.⁷¹

En flicka oroade sig för att personalen vid gruppboendet skulle utsätta henne för sexuell våld eller övergrepp. Makai P., en 17-åring från Afghanistan, sade att hon hade haft problem med en som arbetade vid hennes transitboende: ”Det var en man i personalen ... han brukade säga att jag ”inte var ensam”, att jag ”dolde någonting”. Jag vet inte varför

⁶⁵ Human Rights Watchs intervju med Janerose Alvers, Pia Severinsson och Louise Parbring den 5 februari 2016.

⁶⁶ Human Rights Watchs gruppintervju med personalen vid ett HVB-hem i Göteborg den 4 februari 2016.

⁶⁷ E-postmeddelande från Katarina Munier, Avdelningen för utvärdering och analys, Socialstyrelsen, till Human Rights Watch den 29 april 2016.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Brev från Munier den 15 april 2016.

⁷⁰ E-postmeddelande från Munier den 29 april 2016.

⁷¹ Human Rights Watchs intervju med Nadeem W. i Umeå den 29 januari 2016.

han sade så, men jag tyckte att det var väldigt konstigt. Jag var rädd för honom. Jag kunde inte gå till köket när han arbetade.”⁷²

Några barn berättade också att de hade svårt att kommunicera med personalen vid boendena eftersom de inte hade regelbunden tillgång till tolkar. Nabil U., en 16-årig pojke från Afghanistan, sade att han inte kunde förklara sina problem för personalen vid det gruppboende där han bodde och att han bara hade pratat med de två medarbetare som var utsedda till hans kontaktpersoner, vilka har det primära ansvaret för att lära känna honom och hans behov, en gång på två månader. ”Vi kunde inte prata, för de andra gångerna fanns det inte någon tolk”, sade han.⁷³ Att tolkar finns tillgängliga är en förutsättning för kommunikation och för att skapa den tillit som behövs för att barnen ska kunna framföra sina åsikter och göra sig hörda.⁷⁴ För att pojkar och flickor om de så önskar ska kunna kommunicera via någon av samma kön bör både manliga och kvinnliga tolkar finnas tillgängliga. Detta kan vara särskilt viktigt när man pratar om känsliga frågor som könsrelaterat våld.

Vikten av att de som arbetar med ensamkommande barn, såsom personal vid gruppboenden, har sakkunskap framhålls i internationella normer. Kommittén för barnets rättigheter har uttalat att det är viktigt att de som arbetar med ensamkommande barn har speciell utbildning, och att denna utbildning bör inkludera information om ursprungsländerna, barns utveckling, barnpsykologi samt kulturell lyhördhet.⁷⁵

⁷² Human Rights Watchs intervju med Makai P. i Skellefteå den 27 januari 2016.

⁷³ Human Rights Watchs intervju med Nabil U. i Umeå den 29 januari 2016.

⁷⁴ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkt 25.

⁷⁵ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkterna 95-96.

IV. Brister i systemet med gode män

”Det är inte lätt att få kontakt med min gode man. ... han ställde inga personliga frågor, han frågade inte hur jag mådde. Han frågade vilket land jag kommer från. Jag tyckte inte att frågorna hade med mina problem att göra.”⁷⁶

-Majeed R., en 16-årig pojke från Afghanistan

I Sverige spelar de gode männen en avgörande roll i de ensamkommande barnens liv. Gode män rekryteras och utses lokalt. De ska ta till vara barnens intressen, se till att de får tillgång till förmåner och tjänster och företräda dem i olika sammanhang. De exakta uppgifterna varierar från kommun till kommun, men det är vanligt att en god man fördelar statliga bidrag och lämnar information om det svenska systemet och kulturen. I en del kommuner måste en god man vara närvarande när barnet ska träffa en socialsekreterare eller genomgå en hälsokontroll. I andra kommuner är det bara gode män som formellt kan skriva in barn i skolan.

Human Rights Watchs studie visade att fördröjningar med att utse gode män har påverkat barnens tillgång till utbildning, information och stöd. Eftersom avsaknaden av enhetliga normer gör att det finns stora skillnaderna i fråga om rekrytering och utbildning kan de gode männen ibland sakna viktiga kunskaper.

Vi intervjuade 11 barn som sade att de inte hade några gode män. Tio av dem uppgav att de hade varit i landet i en månad eller längre. Fem sade att de hade varit i landet i tre månader eller längre. Vi pratade också med tio andra barn som anlände förra året, och som sade att de hade fått vänta i minst en månad på att få en god man. Vi pratade med tre barn som hade förflyttats till nya kommuner och ännu inte hade fått nya gode män.

Fyra barn sade att de inte kunde börja skolan eftersom de inte hade någon god man. Isah G., en 13-årig pojke som sade att han hade varit i Sverige i en månad, berättade: ”Jag har frågat varför jag inte får gå i skolan, och personalen sade att jag skulle vänta tills jag får en

⁷⁶ Human Rights Watchs intervju med Majeed R. i Umeå den 28 januari 2016.

pTabish P., en 16-årig pojke från Afghanistan, övar sig på att läsa svenska i ett gruppböende i Göteborg. Tabish berättade för Human Rights Watch att han hade varit i Sverige i över fyra månader innan han fick en god man eller fick träffa en socialsekreterare eller en läkare. © 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch

god man som kan skriva in mig i skolan”.⁷⁷ Yama H., en 12-årig pojke som sade att han hade varit i Sverige i tre månader, beskrev hur han kände sig medan han väntade på att få börja skolan: ”Det känns inte bra att ha varit här i tre månader utan att göra någonting. Om jag hade haft en god man hade jag kunnat börja studera och komma någon vart.”⁷⁸ Lokala tjänstemän i Umeå och Nordmaling berättade att när antalet barn som kom till landet ökade och fördröjningarna med att utse gode män började få stora konsekvenser för

⁷⁷ Human Rights Watchs intervju med Isah G. i Göteborg den 2 februari 2016.

⁷⁸ Human Rights Watchs intervju med Yama H. i Göteborg den 2 februari 2016.

inskrivningen i skolor gjordes informella arrangemang med de lokala skolmyndigheterna, så att personalen vid gruppboendena kunde skriva in barn.⁷⁹

I en del kommuner har lokala tjänstemän och anställda skapat tillfälliga lösningar för att tillgodose barnens behov. Två barn i Farsta utanför Stockholm förklarade att en medarbetare vid boendet hade utsetts att ”fungera som en god man” medan de väntade i 2–3 månader på att en god man skulle utses.⁸⁰ Den anställda såg till att barnen fick genomgå hälsokontroller, träffa en socialsekreterare och köpa kläder. Faisal H., en 16-åring från Afghanistan, sade att personalen vid hans gruppboende i Luleå tills vidare försåg honom med det viktigaste, eftersom han inte hade någon god man och därmed inte heller några fickpengar.⁸¹

Det ökade antalet ensamkommande barn blev en påfrestning för kommunerna, som redan hade olika rutiner för att utse och utbilda gode män. Det svenska systemet innebär att gode män rekryteras bland allmänheten och förordnas av den lokala överförmyndaren. Att vara god man är inte något yrke, men personen i fråga får ersättning för att han eller hon tar till vara barnets intressen. Enligt svensk lag ska en god man vara en ”rättrådig, erfaren och i övrigt lämplig person”.⁸²

Ibland kräver överförmyndarna att få träffa de sökande personligen, ibland inte. Tjänstemän vid överförmyndarexpeditionen i Luleå berättade för oss att de har slutat genomföra personliga rekryteringsintervjuer.⁸³ Tjänstemän i Umeå sade att de brukade anordna möten med de sökande. Tidigare brukade högst ett par personer komma, men nu kunde det vara upp till 25 personer.⁸⁴

Det finns stora skillnader i utbildning. Göteborg har ett obligatoriskt utbildningsprogram som omfattar flera dagar, och där företrädare för Rädda barnen, Folkuniversitetet och

⁷⁹ Human Rights Watchs intervjuer med Kristin Lindberg, HVB-hem i Nordmaling den 31 januari 2016 och Mats Omgren och Victoria Sundling den 29 januari 2016.

⁸⁰ Human Rights Watchs intervju med Nahom Y. och Hiyab A. i Farsta den 8 februari 2016.

⁸¹ Human Rights Watchs intervju med Faisal H. den 26 januari 2016.

⁸² Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn, paragraf 3-4 och Föräldrabalken (1949:381), 11 kap. 12 §.

⁸³ Human Rights Watchs gruppintervju med Inger Fältros och personalen vid överförmyndarexpeditionen i Luleå den 26 januari 2016.

⁸⁴ Human Rights Watchs gruppintervju med Anita Konstantis och personalen vid överförmyndarkontoret i Umeå den 29 januari 2016.

kommunen deltar.⁸⁵ Göteborg driver också ett mentorskapsprogram, där rutinerade gode män fungerar som mentorer för nya.⁸⁶ Umeå erbjuder eller kräver inte någon utbildning, men överförmyndarkontoret rekommenderar att de som funderar på att söka genomgår en webbutbildning framtagna av Sveriges kommuner och landsting (SKL).⁸⁷ I slutrapporten för ett EU-finansierat projekt om Sveriges mottagande av ensamkommande barn citeras två gode män i två olika kommuner, vilka säger att deras utbildning bestod av att de rekommenderades en bok som inte gav dem tillräckliga förutsättningar att utföra sina uppgifter.⁸⁸

Ibland har gode män ansvar för alltför många barn. Amir F., en 18-åring från Afghanistan, förklarade att han hade problem med den gode man han fick när han kom 2014: ”Han var upptagen, han arbetade på två ställen och jag tror att han hade många barn ... Jag fick inte så mycket hjälp av honom, jag skaffade all information ... själv.”⁸⁹

Det finns ingen gräns i den nationella lagstiftningen för hur många barn en god man kan ha ansvar för, så situationen varierar från kommun till kommun. Personalen vid överförmyndarexpeditionen i Luleå berättade för Human Rights Watch att en god man kan få ta ansvar för upp till fem barn, men personalen i Umeå sade att de har ett informellt tak på 12.⁹⁰

Eftersom det inte finns någon nationell databas med gode män är det i praktiken omöjligt att se om en sökande har ansvar för barn i andra kommuner. Personalen vid överförmyndarexpeditionen i Luleå förklarade att avsaknaden av en databas också medför fördröjningar när det gäller att utse nya gode män för barn som förflyttas från en kommun till en annan.⁹¹ Utan en databas kan de kommunala förvaltningarna inte på ett enkelt sätt

⁸⁵ Connect, ”One Plus One Equals Three: a Mapping of the Reception and Protection of Unaccompanied Children in Sweden,” 2014, http://www.connectproject.eu/PDF/CONNECT-SWE_Report.pdf (hämtad den 20 april 2016), s. 22.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Human Rights Watchs gruppintervju med Anita Konstantis och hennes personal den 29 januari 2016, och Sveriges kommuner och landsting, ”Webbutbildning - Olika aktörers ansvar för ensamkommande barn,” odaterad, <https://adobeconnect.skl.se/ensamkommande-barn/> (hämtad den 20 april 2016).

⁸⁸ Connect, ”One Plus One Equals Three: a Mapping of the Reception and Protection of Unaccompanied Children in Sweden,” http://www.connectproject.eu/PDF/CONNECT-SWE_Report.pdf, s. 22.

⁸⁹ Human Rights Watchs intervju med Amir F. i Luleå den 25 januari 2016.

⁹⁰ Human Rights Watchs gruppintervju med Inger Fältros och hennes personal den 26 januari 2016 och med Anita Konstantis och hennes personal den 29 januari 2016.

⁹¹ Human Rights Watchs gruppintervju med Inger Fältros och hennes personal den 26 januari 2016.

hitta och kontakta de befintliga gode män som måste ge sitt tillstånd till att godmanskapet överförs.

Det svenska systemet med gode män kan förbättras så att landets åtagande enligt konventionen om barnets rättigheter att ge ensamkommande barn särskilt skydd och bistånd helt kan fullgöras.⁹² Kommittén för barnets rättigheter anser att ett snabbt förordnande av en rättslig företrädare är en ”praktisk åtgärd” för att skydda barnen mot människohandel och annat som kan äventyra deras rätt till liv, överlevnad och utveckling.⁹³ I mars 2015 uttryckte kommittén oro över att det inte anges någon tidsfrist för förordnande eller krav på utbildning i den svenska lagen om god man för ensamkommande barn.⁹⁴ Kommittén konstaterade att barnen vid denna tidpunkt ibland fick vänta i flera veckor innan en god man utsågs och att de gode männen inte alltid hade adekvat utbildning, och rekommenderade att Sverige skulle ”föreskriva i lag att varje ensamkommande barn omgående förordnas en god man som har lämplig utbildning och som med jämna mellanrum fortbildas”.⁹⁵ Staterna bör säkerställa att tillgången till utbildning bibehålls under förflyttningens alla faser och att alla barn registreras hos lämpliga skolmyndigheter så snart som möjligt.⁹⁶

⁹² Som en tolkning av artiklarna 18.2 och 20.1 i konventionen om barnets rättigheter uttalade kommittén: ”Staterna är skyldiga att skapa det underliggande rättsliga regelverk och vidta de nödvändiga åtgärder som krävs för att garantera att ensamkommande eller från föräldrarna separerade barn får en lämplig företrädare som värnar deras bästa. Därför bör staterna utse en rättslig företrädare eller rådgivare så fort barnet identifierats som ensamkommande eller skilt från föräldrarna.” Kommittén har också sagt: ”att så snabbt som möjligt utse en kompetent rättslig företrädare, är en viktig rättssäkerhetsgaranti för att säkerställa det ensamkommande eller från föräldrarna åtskilda barnets bästa”. Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkterna 33 och 21.

⁹³ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkterna 23-24.

⁹⁴ FN:s kommitté för barnets rättigheter, ”Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport” CRC/C/SWE/CO/5 den 6 mars 2015, punkt 49 d.

⁹⁵ FN:s kommitté för barnets rättigheter, ”Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport” den 6 mars 2015, punkt 50 d.

⁹⁶ Förenta nationernas kommitté för barnets rättigheter, allmän kommentar nr 6, punkterna 41-42.

Tack

Denna rapport har utarbetats av Rebecca Riddell, forskare vid Human Rights Watchs avdelning för Europa och Centralasien. Lydia Gall, forskare vid avdelningen för Europa och Centralasien, och Michael Garcia Bochenek, barnrättsjurist, medverkade till fältstudierna. Rapporten har redigerats av Judith Sunderland, biträdande chef för avdelningen för Europa och Centralasien. Rapporten har granskats av Lydia Gall, Michael Garcia Bochenek, chefen för programmet för flyktingars rättigheter Bill Frelick, Hillary Margolis som forskar om kvinnors rättigheter, Emina Ćerimović som forskar om funktionshindrades rättigheter, Philippe Dam, chef för opinionsbildning vid avdelningen för Europa och Centralasien, Måns Molander, Sverige- och Danmarkschef, Aisling Reidy, juridisk seniorkonsult och Tom Porteous, biträdande programchef. Kathryn Zehr, assistent vid avdelningen för Europa och Centralasien, multimediachef Pierre Bairin, publikationsassistent Olivia Hunter, Fitzroy Hepkins, administrativ chef, och José Martínez, samordningsansvarig, har också bidragit till produktionen. Rapporten har översatts till svenska av Exacta översättningar AB, Vi vill tacka IKEA Stiftung och Daniel Andersson för deras generösa stöd till detta projekt.

Vi är mycket tacksamma mot alla tjänstemän, organisationer och individer som har stött arbetet, möjliggjort intervjuer och bidragit med ovärderliga insikter. Vi är särskilt tacksamma mot de barn och ungdomar som så frikostigt delade med sig av sina personliga berättelser till oss.

ATT SÖKA SKYDD

Ensamkommande barn i Sverige

Sverige har traditionellt sett varit ett föregångsland när det gäller att ge ensamkommande barn skydd, men den exempellösa ökningen av antalet sökande har satt systemet under tryck. Under 2015 sökte fler än 35 000 ensamkommande barn asyl i Sverige. Detta är en stor ökning jämfört med tidigare år. Många barn hade flytt från konflikter, förföljelse och umbäranden i länder som Afghanistan och Syrien, och rest ensamma till Europa eller kommit ifrån sina familjer på vägen. Många utsattes för ytterligare trauma under resan genom att de till exempel kom i kontakt med våldsamma smugglare och/eller korrupta myndigheter.

Att söka skydd: Ensamkommande barn i Sverige bygger på intervjuer med 50 barn, tjänstemän på nationell och lokal nivå och tjänsteleverantörer. I rapporten dokumenteras brister i systemet som leder till fördröjningar och svårigheter för barnen att få tillgång till viktiga sociala tjänster, psykisk och fysisk hälso- och sjukvård samt lämpliga boendeformer. Flickornas speciella behov har heller inte identifierats eller beaktats i tillräcklig utsträckning. Brister i systemet med gode män gör att barnen går miste om en viktig källa till stöd och information, och kan hindra dem från att få tillgång till utbildning. Myndigheterna har inte prioriterat asylansökningar från dessa utsatta barn bland de många eftersläpande asylärenden som väntar på avgörande.

Sverige har gjort betydande ansträngningar för att klara utmaningarna, men kan och bör göra mer. Human Rights Watch uppmanar de svenska myndigheterna att genomföra viktiga reformer och förbättra tillsynen, så att barnen garanteras en bättre tillgång till sina rättigheter och kan gå en ljus framtid till mötes.

Tekle S., en 16-årig pojke från Eritrea, tittar ut genom fönstret i sitt gruppboende i Göteborg.

© 2016 Lydia Gall/Human Rights Watch